

והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי! מדוע לא?

שמות תשפ"ב שלום רב

כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה ב), ופירש"י, וכן הוא בת"י, חסד נעורייך לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צדה לדרך כי האמתם בי. ומבואר שזה שבח גדול לבני ישראל שהסכימו לצאת ממצרים. והדברים צריכים ביאור, וכי זה שבח לאדם שהוא עבד בעבודת פרך לרשע גדול כמו פרעה, ועכשיו מגיעה בשורת הגאולה, שהוא מסכים לצאת, וכי יש איזה שבח לאסיר במחנה בווננוולד שהסכים לצאת עם הצבא המשחרר, אף שלא ידעו להיכן הם הולכים, וזה היה באמת "ארץ לא זרועה" אבל עכ"פ הכל יותר טוב מעבודת פרך של המחנות, אבל כאן בשעבוד מצרים זה נחשב שבח לבני ישראל שהסכימו לצאת ממצרים. [וכנראה זה הוקשה למהר"י קרא ולכן פירש את הפסוק להיפך, שזה תוכחה מה' לישראל שהם שכחו את החסד שעשיתי לך מנעוריך, שגאלתי אתכם מתחת סבלות מצרים והולכתי אתכם במדבר כו' והריני מזכיר לך חסד שעשיתי לך מנעוריך כשהלכת אחרי במדבר בארץ לא זרועה וכו', עיי"ש, והיינו שהוקשה לו לפרש להיפך, אבל עכ"פ פשוטו של מקרא בודאי אינו כן, וכמו שכתבו כל המפרשים.]

ובאמת כל סיפור סירובו של משה לקבל את השליחות להיות המושיע והגואל של ישראל לא מובן כלל בשכל, והיינו חושבים שכאשר נגלה ה' למשה בסנה ואמר לו שהגיע הזמן לגאול את ישראל, הרי היינו חושבים שהיה משה קופץ משמחה ומברך שהחיינו ורץ לקיים את דבר ה', שהרי זה כבר רבות בשנים שהיה משה דואג על צרתן של ישראל, שהרי מיד כאשר גדל משה יצא אל אחיו "וירא בסבלתם" ופירש"י שנתן לכו וענינו להיות מיצר עליהם, וכאשר ראה מצרי מכה אחד מבני ישראל עמד והרג את המצרי, הרי שמשה רבינו לא היה מתבייש לעשות מה שצריכים לעשות במקום ובזמן הנכון, ובמקום זה אנו מוצאים סירוב אחר סירוב, אני לא יודע איזה שם לומר לישראל, הם לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, שלח נא ביד תשלח, וכל הפרשה תמוהה מאד, ובפרט מה שביאר הרמב"ן שכל זה מחמת ענוותנותו של משה, והרי כאשר צריך האדם להתפקד, לא שייך לומר שלא מקבל עליו את התפקיד משום עניויות? והדברים חסרים ביאור.

בסוף הפרשה אנו מוצאים שפרעה מכביד את עולו על ישראל שצריכים לבקש לעצמם תבן וקש, ובביאור גזירה זו כתב המס"י פ"ב כאשר הוא מבאר את מדת הזהירות אומר וז"ל ואולם הנה זאת באמת אחת מתחבולות היצה"ר וערמתו להכביד עבודתו בתמידות על לבות בני האדם עד שלא ישאר להם רוח להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הם הולכים, כי יודע הוא שאלולי היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם, ודאי שמיד היו מתחילים להנחם ממעשיהם, והיתה החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים את החטא לגמרי, והרי זו מעין עצת פרעה הרשע שאמר תכבד העבודה על האנשים וגו', שהיה מתכוין שלא לבד שלא להניח להם רוח כלל לבלתי יתנו לב או ישימו עצה נגדו, אלא היה משתדל להפריע לבם מכל התבוננות בכח התמדת העבודה הבלתי מפסקת, כן היא עצת היצה"ר ממש על בני האדם, כי איש מלחמה הוא ומלומד בערמימות, וא"א להמלט

ממנו אלא בחכמה רבה והשקפה גדולה הוא מה שהנביא צווח שימו לבבכם על דרכיכם וכו'. והרי יש לנו יסוד מוצק וגדול מאד שלמדנו מהיצה"ר עצמו, כלומר פרעה הרשע רצה שבנ"י לא יחשבו על מצבם האומלל, שלא יתבוננו כלל, וממילא לא יגיעו לידי איזה מחשבות של שחרור.

ויש להסביר, שאף שתביעת השחרור לא באה מבנ"י אלא ממשה ואהרן, וכמו שאומר פרעה בעצמו למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשי לכו לסבלותיכם, וא"כ מה זה שאומר פרעה שתכבד העבודה עליהם שלא יתבוננו כלל, הרי זה בכלל לא תלוי בהשקפתם ובהתבוננותם, אמנם זה היה ברור לפרעה, שבלי רצון ושאיתפ העם לצאת ממצרים, לא יצליחו משה ואהרן להוציאם בעל כרחם, והבין פרעה היטב שהשחרור לא יצא לפועל אא"כ העבדים עצמם ירצו ויתבעו ויחליטו שהם רוצים להשתחרר, הרי שירד פרעה לעומק נבכי הנפש של האדם, וזה נקודת הפחד שלו, שרוב האנשים מפחדים מאד מפני העתיד ולא רוצים לעשות דבר שאפשר ישים את חייהם בסכנה, ואם הם יפחדו אז לא יסכימו לצאת, כי מחמת הפחד האדם מאבד את עשתנותיו ואינו יכול לחשוב כראוי בבהירות ובהגיון, וממילא לא יעשה כלום בנידון, והכל ישאר כמו שהיה.

מאין ידע את זה פרעה? הוא ראה וידע ע"י המשטרה החשאית שלו שמשה ואהרן קראו אסיפה גדולה של זקני בני ישראל, במעמד כל העם, ועשו האותות לפניהם, ואז כתוב ויאמן העם כי שמעו את בשורת הגאולה, ויקדו וישתחוו, הרי שהכל הולך כשורה אצל בני ישראל והם עומדים להשתחרר. יש חופש באויר. אבל מה כתוב מיד אחר זה? ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' וגו', והקשה רש"י מה קרה לזקנים, הלא זה היה מפורש בציווי ה' שמשה ואהרן יכנסו לפרעה ביחד עם הזקנים, וע"ז מיישב רש"י מחז"ל שהזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטיין לפי שיראו ללכת וכו', הרי שהזקנים שהם מנהיגי העם פחדו מכל רעיון הגאולה, ומזה הבין פרעה שכל זמן שלא יוכלו לחשוב בהגיון ולתכנן את שחרורם, הם לא יעשו כלום ולא יצליחו לצאת, וממילא העלה בערמימותו הגדולה את הרעיון של תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר, כי הבין היטב את נפש האדם, כי ידע שבתוך בני ישראל יהיו כמה זרמים, שיהיו אלו שירצו לצאת ויהיו אלו שבודאי לא ירצו לצאת, ויהיו אלו שיהיו באמצע ויתחילו לחשוב ולהתבונן לאיזה צד הם נוטים, וכמו בכל דבר של פוליטיקה וסיכון הרי יש כמה צדדים וצריכים לבוא לידי החלטה לאחד דו שיח ולאחר מחשבה, ומזה פחד פרעה הכי יותר, וידע שלאחר ההתבוננות יש סיכוי גדול שרוב העם יחליט שכדאי לצאת, ולכן עלה במחשבתו, לפמש"כ המס"י, תכנית שלא תאפשר להם זמן לחשוב ולהתבונן. ומכיון שזה יסוד שיטתו של פרעה, לכן אפילו לאחר שהתחילו המכות והגאווה שלו התחילה להשבר, מ"מ הוא עדיין ניסה לעצור את תהליך השחרור לפי שיטתו זו, ולכן בפרשת בא, לאחר מכת ברד כשהוא כבר רואה את הכתב על הקיר ויודע שהוא כמעט גמור, הוא אומר להדיא להם – ראו כי רעה נגד פניכם, ופירש"י שיש כוכב אחד ששמו רעה והוא סימן דם והריגה, וכן פירשו שם שאר הראשונים שהפחידם שימותו

במדבר. ואח"כ הוא מנסה להפחיד את משה באופן אישי: כי ביום ראותך פני תמות, אבל כל זה הוא לפי הבנת פרעה בפסיכולוגיה של נפש האדם.

ובדיוק מנקודה זו חשש משה כאשר נתבקש להיות השליח להוציא בני"מ מצרים, שהרי מיד אמר שהם לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, ובודאי בשורשו גישה זו נבעה מחמת ענוותנותו הגדולה, אבל בעיקר הוא משום שהבין משה כמו פרעה שבסופו של דבר בני ישראל לא יסכימו לצאת כי מחמת הפחד הגדול מפרעה הם לא יעיזו לעשות דבר נועז כזה, ולכן באמת מחמת זה ציוה הקב"ה לעשות את האותות לפני העם שידעו שהקב"ה שלחו. ובאמת תימה מדוע שלא יאמינו לו, הרי הוא בא עם הסיסמה של פקד פקדתי שהיתה מסורה בידם, וגם הרי מה יש להם להפסיד, ממ"נ אם הוא יצליח לגאלם אז טוב, ואם לא יצליח אז ישארו כבתחלה, וא"כ מדוע שלא יאמינו?

ובהכרח צ"ל שיחששו שמצבם יהיה גרוע ביותר אם לא יצליח, שאפשר שאם רעיון הגאולה תיכשל אז אולי ינקם מהם פרעה ויעניש אותם או אולי אפילו יהרג אותם, וזה הבין משה שהפחד ממיתה או מעונש זה מעביר אדם על דעתו, כלומר הפחד הוא כח חזק כזה שמחמתו קשה לחשוב בצלילות הדעת וקשה להתרכז שהרי האדם מפחד, ולכן הבין משה שחלק מישראל ידחו את קריאתו להם ויאמרו לו שלא יפריע להם בעבודתם, וכאשר ראה משה מה שקרה עם זקני ישראל הבין שחששו הקודם התאמת. וגם אנו רואים שלאחר שתבעו משה ואהרן מפרעה שלח את עמי מפרעה והמצב השתנה לרעה, כתוב בפסוק ויפגעו [אנשים מישראל] את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה ויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפט אשר הבאשם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו, הרי ששפתם ברור מללו שלדעתם תביעת השחרור הביאה מיתה והריגה מאת פרעה על שארית בני ישראל, וכן אנו רואים בפרשת וארא שכאשר חזר משה בפעם השנייה עם בשורת הגאולה כבר לא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה, ופירש הרמב"ן וז"ל וקצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו שטריהם אל משה עכ"ל, הרי שהיה אצלם פחד גדול, וזה הבין משה בחכמתו הגדולה מלכתחלה ולכן לא רצה לקבל על עצמו את שליחות הגאולה, כי הבין שהם לא יקבלו אותו מחמת פחדם, וזה הוא הבין היטב שא"א להכריח את בני ישראל מלצאת נגד רצונם, ולכן חשש שלא יאמינו לו ולא ישמעו לקולו. ואמנם רש"י מביא מחז"ל שזה היה שלא כהוגן מצדו של משה שהרי הקב"ה הבטיח לו ושמעו לקולך, אבל עכ"פ מצד זה חשש משה, ואנו רואים שבעצם הוא צדק, כי היו הרבה בבני ישראל שלא שמעו בקולו ולא האמינו בו.²

ואכן כך היה, כי אנו יודעים ממסורת חז"ל שרוב מנין של בני"מ החליט להשאר במצרים, ורובם מתו במכת חושן, והם

נקראים בלשון חז"ל בשם רשעים שהרי לא שמעו לדבר ה' ורצו להשאר במצרים. אלא שזה גופא תמוה מדוע ירצו להשאר בו בזמן שניתנה להם ההזדמנות להגאל, ובודאי היו חלק שמיאנו במלכות ה', אבל רוב העם לא הסכים להסתכן לצאת מחמת רגש הפחד הגדול, ובפרט שלא היה להם פנאי ומנוחה הנפש לשוחח ע"ז ולהסביר אחד לשני מדוע הם צריכים וחייבים לצאת. וצריכים להוסיף שפחדו משני דברים, א' שמא לא ירשה להם פרעה לצאת ויהרגם אם ינסו לצאת נגד צבאו וימותו בגבול מצרים, וב', שמא יצליחו לצאת אבל פרעה ירדוף אחריהם וישיגם במדבר וישחטם שם, או אפשר שהוא יבוא אחריהם לארץ ישראל וישחטם שם, וכל זה לא היה דבר רחוק, והרי כן קרה, ואנו שומעים היטב את הפחד הזה מתבטא בגרונם בדבריהם בפרשת בשלח "המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר, מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים, הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים ממותנו במדבר", הרי שמפורש בתורה שזה היה ויכוח מר וחריף עוד במצרים, האם כדאי לנו לצאת או לא לצאת, ובאמת אלו שיצאו הרי הם נחשבים צדיקים, שהרי יצאו, וזה ה"זכרתי לך חסד נעורייך", שלמרות הפחד הגדול והטבעי, שרוב האנשים נכנעו אליו, הרי חלק מבני"מ התגבר על הפחד ועל הבלבול וקיים "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה"!

ובאמת אף שהיה בזה "חסד נעורייך" אבל בלי סייעתא דשמיא ג"ז לא היה מועיל, כי מחמת שני פחדים אלו הוצרך הקב"ה לעשות שני נסים גדולים, א' בליל היציאה הוצרך פרעה לזרקם ממצרים, כי אחרת לא היו מנסים לפרוץ נגד הצבא האדיר של מצרים, כי היו מפחדים אפילו על סף השחרור לצאת, אבל מכיון שותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים, הרי שהם הוצרכו להזרק ממצרים, והיינו טעמא כי אחרת לא היו יוצאים מחמת פחדם. והנס השני הוא נס קריעת י"ס, שזה נעשה בכדי להתגבר על פחדם השני, שמא יבוא פרעה לאחר זמן וישחטם במדבר, ולכן אמר להם משה אל תיראו כי כאשר ראייתם את מצרים היום לא תוסיפו לראות אותם עד עולם, וזה נגד הפחד השני הגדול שיראו ממנו ישראל.

וכל זה הבין משה מלכתחלה, כלומר בין בטווח הקרוב ובין בטווח הרחוק, ולכן אף שידע שאם יאמר פקד פקדתי הם יאמינו שה' אמר לו לגאול את ישראל, מכל מקום מחמת הפחד הגדול הם יאמרו שלא נראה אליך ה', שמחמת הפחד האדם יעשה כל דבר, וכמו שיש כלל בהלכה ובאגדה כי כל אשר לו יתן בעד נפשו (איוב א'), שאם האדם חושש לחייו אז הוא יתן את כל ממונו בשביל להנצל, כמו כן יעשה האדם איזה טעדיק ואיזה תחבולה, ואפילו אם הוא יודע שזה לא אמת, אם זה בכדי להציל את נפשו, ולכן מיאן משה לקבל על עצמו את השליחות הזאת.

שהולכים לטייל בשבת אחה"צ? אבל זה משום שהנאצים הצליחו להפחיד את הציבור, שכלל שגרוע המצב עכשיו, הוא יכול להיות גרוע יותר, ה"בלתי נודע" של העתיד, הפחיד את הציבור עד מות עד שבמקום להשתמש בשכל היהודי ולמצוא עצה, הם החליטו שכדאי יותר לעשות כלום מלעשות דבר שיכול להיות יותר גרוע, ואף שלא שייך להיות יותר גרוע, מ"מ זה כבר מחשבה שכלית, אבל כאשר הרגש גובר על השכל, שוב השכל לא יכול להכריע נגדו. וגם הבינו היטב את עצת פרעה, שאם יעבידו אותם עד מות, שוב לא יוכלו להתבונן במצבם באופן של מנוחה, ורגש הפחד ימשיך להתגבר על רגש השכל.

¹ וגם כנראה הם שמעו נקודה זו מפי פרעה עצמו, שהרי כתוב בפסוק שהם פגעו במשה ואהרן בצאתם מאת פרעה, כלומר כאשר האנשים האלו יצאו מאת פרעה, והיינו שהם נכנסו לפרעה להתלונן על העבודה הקשה, ופרעה אמר להם שזה הוא משום תביעת השחרור, ולכן כאשר פגעו במשה ואהרן שחזרו עכשיו למצרים, מיד התלוננו קשות אליהם, כך יוצא מדברי הרמב"ן ומדברי רב"ח בסוף הפרשה, עיי"ש.

² הגרמנים ימ"ש הבינו נקודה זו היטב. הפלא הגדול לפי דרך הטבע שאיך הלכו שש מליון מאחב"י כצאן לטבח בלי התנגדות, צועדים למות כמו

ולכן אף שהוא עצמו לא היה פחדן כלל והרג את המצרי שהכה את הישראלי, אבל הוא הבין שבני ישראל הם לא בדרגה זו מחמת הפחד הגדול, הטבעי, שמקונן בלב האדם.

והנה בנוסף לזה, מבואר בחז"ל [מדרש שה"ש ב' כ"א] שכאשר למעשה בא משה רבינו בבשורת הגאולה ואמר להם שהם נגאלין, כתוב במדרש שא"ל ישראל "משה רבינו והלא הקב"ה אמר לא"א ארבע מאות שנה ועדיין אין בידינו אלא ר"י שנים, וגם אמרו לו איך אנו נגאלים והלא אין בנו מעשים טובים, וגם אמרו לו היאך אנו נגאלין וכל מצרים מטונפת מע"ז שלנו, הרי שפחדו כ"כ לצאת ולא הרגישו שיכולים לצאת בגין מעשיהם או זכותם או בגין החשבון, הרי שהססו מאד מלצאת, ולא עוד אלא שבמדרש תהלים [ית] איתא להדיא שמזה חשש משה רבינו עצמו וז"ל והיה משה מסרב ואמר להקב"ה רבון העולם כבר חשבתי מה שאמרת לא"א בה"ב ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם אלא ר"י שנה א"ל הקב"ה לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודלגתי אותו וכו', וא"כ יש סכנה לצאת קודם הזמן אפילו לדעת משה, וכש"כ בדעת ישראל.

ויש כאן נקודה נוספת, דלמסורת חז"ל המיוסדת על הפסוקים בספר יחזקאל היה סיפור שלם עם בני אפרים, ששלשים שנה קודם שבא משה עם בשורת הגאולה, היו מבני אפרים שהחליטו שהיה להם מספיק משעבוד מצרים והגיע הזמן לצאת ממצרים, אבל היה להם סוף מר שכולם נהרגו והם היו העצמות היבשות שהחיה יחזקאל לאחר הרבה זמן, אבל באותה תקופה ידעו כל בני ישראל על סופם המר של בני אפרים. והנה במדרש [שמו"ר כ' י"א] מבואר שהטעות שלהם היתה שהתחילו למנות את הגלות מזמן ברית בין הבתרים ולא מזמן לידת יצחק, שהיה שלשים שנה קודם לכן, שהרי א"א היה בן שבעים שנה בזמן בה"ב והיה בן מאה בלידת יצחק, ובאמת ליעקב הסביר ע"פ מה שלמדנו לפני כמה שבועות שהגלות תלויה במקבל, וסברו בני אפרים שמכיון שאברהם אבינו הנהיג את עצמו בגירות, וכן הוא היה אצל בני חת א"כ ה"ז כמו שהוא נמצא בגלות, ולכן לדעתם התחילה הגלות כבר מבה"ב, אבל האמת היא שהחשבון לא מתחיל עד לידת יצחק, כי אברהם אבינו נולד בעבר הירדן והיה באמת בן חו"ל, ולכן מתאים קצת שיהיה גר, אבל יצחק הרי נולד בא"י ואעפ"כ הרגיש את עצמו כגר, ולכן מתחילה הגלות מאז, ובנקודה זו טעו בני אפרים. וא"כ כאשר ראו בני ישראל את סופם המר של בני אפרים, רובם בחרו שלא לצאת, כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ואפילו אם יבוא משה ויאמר להם שהגיע זמן הגאולה, אבל אפשר שהוא טועה כמו שטעו בני אפרים.

וזה גם הדין שאמר משה להקב"ה שאם יאמרו לי מה שמו מה אמר אליהם, וכל זה פלא וכי לא ידעו את שמו של הקב"ה, וביאר החיי אדם [בהגדה ש"פ תולדות אדם] שאדרבה ידעו את שמו, אבל מכיון "שהשם הויה ב"ה הוא אוהז במשפט ומנהיג עולמו בצדק, והיו יודעים שאינן ראוין לגאולה כו' הללו ע"ז והללו ע"ז, וא"כ איך אפשר שיגאל אותנו, וע"ז השיב ית"ש אהיה אשר אהיה, המרמז על רחמים גדולים שאין בו שום תערובת דין, ואז לא יעכבו מעשיהם מלגאלם", והביא שם שכן הוא באלשיך, וביאר שזה מה שאמר משה והן לא יאמינו לי, כלומר הם ידעו שאני שליח ה' שהרי באתי עם הסיסמא של פקד יפקוד, אבל הם לא יאמינו שבא בשם של רחמים שאין בו דין, כי

לא טוב אני מהאבות, וגם להם נראיתי בשם שקי אבל לא בשם זה, וכמש"כ גם הרמב"ן בביאור הפסוק.

ועכ"פ נבין לפ"ז איך שהרגיש משה רבינו כאשר נכנס לפרעה והמצב של בני ישראל נהיה רע ביותר, וזה ממש מה שהוא חשש, ועכשיו כאשר יצא מבית פרעה ונפגש עם האופוזיציה שחששו מרעיון הגאולה, הם ראו במשה משיח שקר שעושה פעולה נגד רצון ה', ולכן אמרו ירא ה' וישפוט, כלומר ה' הוא קל של משפט, כלומר שאתם משה ואהרן מוליכים את העם לשחיטה כמו שאירע עם בני אפרים, וא"כ אפשר להבין היטב מה היתה טענתו של משה להקב"ה – למה הרעת לעם הזה למה זה שלחננו! והכל נבע מפחדם הגדול.

ולכן כתוב וישב משה אל ה' ויאמר א-ד-נ-י למה הרעתה לעם הזה, ופירשו הרמב"ן ור"ח שה' נכתב באלף דלת כי השם המיוחד שהוא מדת הרחמים לא ירע לעם, ויאמר למה זה הנחת להרע במדת הדין לעם הזה, והיינו שהשי"ת הבטיח לו שהוא יגאלם בשם של אהיה אשר אהיה, אבל למעשה זה נראה כאילו הוא בשם א-ד-נ-י, שהוא אדנות שהוא מדת הדין, ולכן באמת צדקו בני ישראל שהתלוננו נגדו, ולכן באמת צדק משה שהתלונן אל הקב"ה [וזה באמת מה שעונה הקב"ה למשה – כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו, ופירש"י בעל כרחם של ישראל, כי הם באמת לא ירצו לצאת אא"כ יגרשם אותם], ובאמת אף שמצינו בדברי חז"ל ורש"י בקורת גדולה על משה, אבל אפשר להבין מה שאומר משה שמזה ממש הוא מה שחשש לקבל את השליחות, וזה משום שהוא היבן היטב את הפחד הגדול שקינן בלבותם של בני ישראל, וממילא אלו שהחליטו לבטוח בה' ולצאת זה היה נחשב חסד נעורייך, זה היה מסירות נפש להקב"ה כנגד הטבע של בן האדם, והקב"ה זכר חסד זה בתור אהבת כלולתיך.

וכאשר מבינים את זה מבינים את כל מכשול העגל בצורה אחרת לגמרי, שהרי באמת מה שרקדו העם סביבות העגל הזהב הרי אין לזה מובן בכלל, וזה נראה אצלנו כדבר של שטות, אבל מלבד שאין אנו מבינים כלום בכוחות הרוחניים שלהם, אבל עיקר הנקודה היא שעכשיו שמצאו את עצמם במדבר בלי משה רבינו, אז הפחד הישן שהיה אצלם לפני כמה חדשים חזר והתגבר לשיאו, כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו, ופתאום הם מוצאים את עצמם במדבר בלי שום משענה, מי יגן עליהם, מי יאכיל אותם, מי ישמור עליהם, זה פחד נורא, והפחד מגביר את הרגשים על השכל, זה כמעט מכחיש את השכל, ועושים דברים בלתי הגיוניים שאין להם שום אחיזה במציאות, הרגש גובר על השכל, וממילא המעשה הוא מעשה שטות.

ולכן באמת מתפלל על זה משה לאחר חטא העגל ואומר להקב"ה למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה, כלומר שזה גופא היה כל טענת פרעה ומצרים, וא"כ אם הם ימותו עכשיו במדבר הרי זה יהיה חלול ה' עצום, שהרי טענת פרעה ודתן ואבירם וכל אלו שהתנגדו למשה יהיו נכונים בטענתם, וכמו שחשש מתחלה.

ומכיון שהמרגלים הבינו היטב את רגשי האדם האלו, שהפחד מעביר את האדם על דעתו, לכן כשחזרו מא"י הם הפחידו את בני ישראל שאמנם הסכנה ממצרים חלפה ועברה, אבל יש סכנה גדולה הימנו בא"י, ששם יש נפילים ובני הענק מן

הנפילים, וברמב"ן שם איתא שאף שבודאי לא היו נפילים בא"י בתקופה ההיא, שהרי הם היו בדור אנוש, אבל מכיון שזה היה ידוע בעולם, לכן הזכירו אותם כדי ליראם ולבהלם, וזה היה כל הכח של המרגלים, שהבינו היטב את נפש היהודי יוצאי מצרים. ומכיון שפיתחו את רגש הפחד בבני ישראל, ממילא כל מה שעשו היה פועל יוצא מהרגש הפחד, ולכן זה גובר על השכל, ולכן מה שבלילה ההוא בכו כל העם – ותשא כל העדה ויתנו את כולם ויבכו העם בלילה ההוא, וזה כמעט מצחיק, כל העדה, מליוני אנשים, עומדים במדבר, רק יצאו ממצרים לפני שנה, ראו את יציאת מצרים ואת חסדי ה', ראו את המן כל יום, היו תחת השגחת ענני הכבוד, ופתאום באים כמה אנשים ואומרים להם סיפורים של שקר, של גוזמא, משה רבינו וכלב ויהושע מזהירים אותם שכל זה שקר ואין להם להאמין, ומה היא התגובה שלהם? בכיה בצבור, לפני הנשים ולפני הטף שלהם, הרי זה דבר בלתי יאומן בכלל, אבל כאשר מגיבים ברגש ולא בשכל, ורגש הפחד טמון ואצור בקרבם, אי אפשר להשתחרר מזה, ולכן לא היה מנוס אלא לאבד את כל הדור הזה ולהתחיל מחדש, לא מיוצאי מצרים אלא מילידי המדבר, מבאי הארץ, אנשים שלא חדורים פחד ואימה הבנויה על סיפורי העבר, ורק אתם יוכל יהושע ליכנס לארץ ולכבוש אותה לאחר שקיבל את ברכת ה' של חזק ואמץ!

החידוש היה שרגש הפחד נשאר קצת אפילו בבני הדור החדש, הדור השני של השואה, ולכן אפילו לאחר ארבעים שנה כאשר פתאום לא היה מה לשתות התלוננו הצבור החדש ואמרו שוב בפרשת חקת ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה, וזה גרם חטא מי מריבה, שלדעת הראשונים התרגז משה שלא כהוגן, ולכן הכה את הסלע, וקרא אותם המורים, אבל לא עשה כן בכל הפעמים האחרים שחטאו באותו חטא, והיינו משום שאצל בני הדור הראשון היה מובן היטב למשה את גודל פחדם, שהרי טען כן מלכתחלה, ולכן הביין שהתגובה שלהם היא רגשית ולא שכלית, ולא התפלל עליהם, אבל בני הדור החדש, שלא יצאו ממצרים ואעפ"כ נפלו לרגלי היצה"ר הזה, זה כבר לא היה מובן למשה כלל, ולכן קרא אותם המורים, מה שגרם לבסופו של דבר לחטא מי מריבה, וגם משה לא נכנס לארץ משום זה.

ונמצא שסירובו של משה לקבל את השליחות לא היה רק משום חששו שבנ"י יסרבו לצאת ממצרים, אלא משום שהבין שלכל אורך הדרך וכל פעם שיהיה איזה שעת צרה, הם תמיד יתלוננו שלא רצו לצאת ושהם רוצים לחזור למצרים, אבל הקב"ה הבטיח שאכן יהיה חלק מהעם שלמרות פחדם הגדול כן יסכימו לצאת וללכת לארץ ישראל וזה "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך"!